

Education & Theatre

Vol 25 (2024)

Education & Theatre

Narrative, drama and the compound stimulus

John Somers

doi: [10.12681/edth.37657](https://doi.org/10.12681/edth.37657)

To cite this article:

Somers, J. (2024). Narrative, drama and the compound stimulus: (republishised article). *Education & Theatre*, 25, 70–79. <https://doi.org/10.12681/edth.37657>

Αφήγηση, εκπαιδευτικό δράμα και το πακέτο εξερεύνησης*

John Somers,
Ομότιμος καθηγητής,
Exeter University, Ηνωμένο Βασίλειο

Μετάφραση:
Νάσια Χολέβα

Περίληψη

Το άρθρο αυτό περιλαμβάνει έξι ενότητες. Η πρώτη ασχολείται με την κεντρική θέση των ιστοριών στην ανθρώπινη ύπαρξη, για μένα το κλειδί της αποτελεσματικότητας του δράματος ως παράγοντα αλλαγής. Η δεύτερη εξετάζει τις επιπτώσεις αυτών των θεωριών για τους νέους και για το δράμα/θέατρο που δημιουργούν. Η τρίτη περιγράφει τη θεωρία που στηρίζει τη χρήση ενός «πακέτου εξερεύνησης»,¹ έναν τρόπο με τον οποίο οι συμμετέχοντες/ουσες μπορούν να παρασυρθούν στον φανταστικό κόσμο και στην εξερεύνηση συγκεκριμένων ιστοριών. Η τέταρτη σκιαγραφεί τους τρόπους με τους οποίους το πακέτο εξερεύνησης πρέπει να χρησιμοποιείται, ενώ η ενότητα πέντε παρέχει τέσσερις μελέτες περίπτωσης της χρήσης του. Η έκτη ενότητα αναστοχάζεται στις εφαρμογές του πακέτου εξερεύνησης.

Λέξεις-κλειδιά: ιστορίες, αφήγηση, θέατρο/δράμα, πακέτο εξερεύνησης, εργαστήριο

1. Ο κεντρικός ρόλος της αφήγησης

Η εξιστόρηση –η δημιουργία αφηγήσεων– είναι μια απολύτως απαραίτητη πλευρά της ανθρώπινης υπόστασης. Όπως σχολιάζει η Barbara Hardy, είναι «μια θεμελιώδης πράξη του μυαλού, που μεταφέρθηκε από τη ζωή στην τέχνη» (Hardy, 1988, σελ. 12). Η έννοια της αφήγησης διαποτίζει ολόκληρη την ύπαρξή μας, καθώς χωρίς τα οργανωμένα πλαίσια που μας δίνει για κάθε εμπειρία που βιώνουμε, θα μπορούσαμε να υπάρξουμε μόνο στη στιγμή που τη ζούμε. Η ικανότητα για εξιστόρηση μας επιτρέπει να εμπλακούμε σε τρεις θεμελιώδεις διαδικασίες, δηλαδή:

- να οργανώνουμε στιγμιαίες εμπειρίες μέσα σε μια σειρά από μνήμες,
- να μπορούμε να προβλέψουμε κάτι για το μέλλον,
- να βιώνουμε έμμεσα, νοερά, μέσα από τις ιστορίες των άλλων, πλευρές του κόσμου που εμείς οι ίδιοι δε μπορούμε να βιώσουμε.

Η πρώτη διαδικασία επιτρέπει να δημιουργηθούν αντιλήψεις για το ποιοι είμαστε – η ταυτότητά μας έχει βαθιές ρίζες μέσα στις μνήμες μας. Η δεύ-

τερη διαδικασία μάς επιτρέπει να έχουμε ελπίδες, προσδοκίες και να οργανώνουμε τις πράξεις μας. Η τρίτη αποτελεί τη βάση ενός μεγάλου μέρους της μάθησής μας και είναι η πηγή για το μεγαλύτερο ποσοστό της τυπικής εκπαίδευσης.

Η προσωπική μας ιστορία

Η πιο θεμελιώδης ψυχολογική ανάγκη που έχουμε ως άνθρωποι είναι να ξέρουμε «ποιοι είμαστε». Η προσωπική μας ταυτότητα χτίζεται με μόχθο σε όλη τη διάρκεια της ζωής μας και μέσα σε αυτή περικλείονται και οι αντιλήψεις που έχουμε για την προσωπική μας αξία. Ο David Novitz υποστηρίζει πως κατασκευάζουμε την προσωπική μας ιστορία περίπου όπως ένας καλλιτέχνης φτιάχνει ένα έργο τέχνης, επιλέγοντας και βάζοντας σε σειρά εμπειρίες μέσα σε μια προσωπική τράπεζα μνήμης, η οποία σηματοδοτεί την ταυτότητά μας.¹ Αρκετά από αυτά που μας συμβαίνουν στη ζωή θεωρούνται από τη μνήμη μας ως άνευ σημασίας και παραμένουν σαν απομεινάρια ενός φιλμ στο δάπεδο του δωματίου του μοντάζ, καθώς το «φιλμ» που δείχνει ποιοι είμαστε μοντάρεται συνεχώς από εμάς τους ίδιους.

* Αναδημοσίευση άρθρου. Για την πρωτότυπη έκδοση, βλ. Somers, J. (2008). Αφήγηση, εκπαιδευτικό δράμα και πακέτο εξερεύνησης (μτφρ. Ν. Χολέβα). *Εκπαίδευση & Θέατρο* τ. 9, 117-128.

Μετα-ιστορίες

Κινούμαστε σε έναν κόσμο που περιέχει ιστορίες διαφορετικές από τις δικές μας, οι οποίες μάλιστα συνεχώς μας περιτριγυρίζουν. Επιλέγουμε κάποιες από αυτές για να τις βιώσουμε, όπως, για παράδειγμα, όταν διαβάζουμε ένα διήγημα, όταν βλέπουμε μια ταινία ή μια τηλεοπτική εκπομπή. Κάποιες άλλες είναι αόρατες, όπως ο αέρας που αναπνέουμε – ιστορίες για την εθνική ταυτότητα, η αδιατύπωτη ιστορία της οικογένειάς μας, τυπικές μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς τις οποίες απορροφάμε από τη ζωή. Κάποιες από αυτές είναι καλοπροαίρετες, ενώ άλλες δημιουργούνται εσκεμμένα από τμήματα της κοινωνίας με κάποιο απώτερο στόχο – για παράδειγμα, προκειμένου να δαιμονοποιηθεί ένα άλλο έθνος, για να υποστηρίξουμε μια πολιτική πεποίθηση ή για να μας πουλήσουν κάτι.

Διακειμενικότητα

Επηρεαζόμαστε αναπόφευκτα από κάποιες ιστορίες με τις οποίες συναντιόμαστε. Ορισμένες από αυτές, ιδιαίτερα εκείνες που ενδυναμώνουν τη δική μας προσωπική ιστορία, φτάνουν στο επίπεδο της διακειμενικότητας, δηλαδή της ενεργούς αλληλοσύνδεσης της προσωπικής μας ιστορίας με μια άλλη. Από αυτή τη διαδικασία προέρχεται η δυνατότητα τροποποίησης της προσωπικής ιστορίας ενός ατόμου.

2. Νέοι άνθρωποι και ιστορίες

Η αφήγηση ιστοριών είναι ένας από τους κύριους τρόπους που οι ενήλικοι αναπαριστούν τον κόσμο στα παιδιά, περνώντας τους ιστορίες οι οποίες γονιμοποιούν και ενθαρρύνουν τη γνώση, την κατανόηση, τις σωστές πράξεις και τις αξίες της ηθικής συμπεριφοράς.

Σε περιπτώσεις όπου πολύ μεγάλα διαφημιστικά συμφέροντα ελέγχουν την κατασκευή και τη μετάδοση μιας ιστορίας, επικρατεί μια νοσηρή αφηγηματική «σίτιση», η αληθινή διαφορετικότητα καταστέλλεται και οι καταναλωτές ενθαρρύνονται να υιοθετήσουν παγκοσμιοποιημένες αξίες, καθώς και μορφές συμπεριφοράς ξένες με τον πολιτισμό και την κουλτούρα τους.

Μπορεί να μας διεγείρει αυτή η διακειμενικότητα μεταξύ της προσωπικής μας ιστορίας και των διαφημιστικών αφηγηματικών απεικονίσεων της ζωής, αλλά είναι εξίσου σημαντικό να ενθαρρύνονται τα παιδιά και οι ενήλικοι να γίνουν δημιουργοί των δικών τους ιστοριών και όχι μόνο δέκτες ξένων ιστοριών. Εφόσον έχουν τη δυνατότητα ελεύθερης επιλογής, πιστεύω πως οι άνθρωποι επιλέγουν ιστορίες που έχουν τη μεγαλύτερη σχέση με τους ίδιους – που έχουν δηλαδή τη μεγαλύτερη πιθανότητα για παραγωγική αλληλεπίδραση με το «ποιοι είμαστε».

Εκπαιδευτικό δράμα και ιστορία

Όσοι συμμετέχουν στο εκπαιδευτικό δράμα ενθαρρύνονται να μπουν σε έναν κόσμο φανταστικό. Αυτός ο κόσμος έχει ομοιότητες με εκείνον που απολαμβάνει ένα παιδί όταν παίζει ελεύθερα. Διαφέρει ως προς το ότι το αντικείμενο του παιχνιδιού είναι προεπιλεγμένο, συχνά συνειδητά, από τον συντονιστή του εργαστηρίου ή/και αυτούς που συμμετέχουν. Η δραματική γλώσσα, το μέσο που δίνει μορφή σε αυτό το αντικείμενο του «παιχνιδιού», γίνεται σταδιακά κτήμα όσων συμμετέχουν μέσα από την εκμάθηση συγκεκριμένων δεξιοτήτων. Δεν υπάρχει αμφιβολία πως οι συντονιστές εργαστηρίων εκπαιδευτικού δράματος έχουν ως στόχο όχι μόνο την αποτελεσματική θεατρική δράση, αλλά και να προκαλέσουν θετικές αλλαγές στη συμπεριφορά των μελών της ομάδας, παρόλο που συχνά το παραδέχονται απρόθυμα και δεν μπορούν να κρίνουν με εγκυρότητα εάν έχει λάβει χώρα κάποια τέτοια αλλαγή συμπεριφοράς.² Η έρευνά μου δείχνει πως είναι πιθανή η αλλαγή στάσης (Somers, 1996). Ακόμη και αν οι δάσκαλοι είναι επιφυλακτικοί στο να υποστηρίξουν ότι έχουν παρατηρηθεί θετικές αλλαγές στη συμπεριφορά ή στη στάση των μαθητών, στόχος τους είναι ενδόμυχα να δημιουργήσουν πιο ανθρώπινους, ευαίσθητους ανθρώπους και προβληματίζονται εάν τους προσάψει κανείς ότι οι μαθητές τους δεν επηρεάζονται από τη θεατρική τους εμπειρία ή ακόμη ότι αποκτούν πιο αρνητική συμπεριφορά εξαιτίας της (Somers, 1999).

Μηχανισμοί για να εισαχθούν όσοι συμμετέχουν σε έναν φανταστικό κόσμο

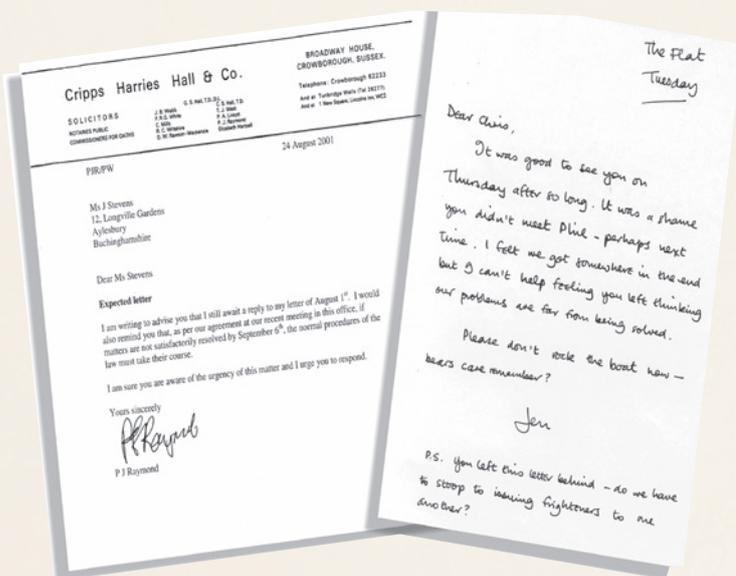
Υπάρχει τεράστια ποικιλία τεχνικών για να εισαγάγουμε όσους συμμετέχουν στον φανταστικό κόσμο του δράματος. Συνήθως, το ερέθισμα που χρησιμοποιείται γίνεται λιγότερο σημαντικό, καθώς οι ιδέες που προκύπτουν από τους συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια του εκπαιδευτικού δράματος κερδίζουν σε δύναμη. Το πακέτο εξερεύνησης («compound stimulus») που περιγράφεται στο πρώτο παράδειγμα (βλ. παρακάτω) λειτουργεί σαν πύραυλος, που εκτοξεύει το κεντρικό διαστημόπλοιο στον αέρα – τη δραματική ιστορία την οποία φτιάχνουν τα μέλη της ομάδας, τους χαρακτήρες που εμπρικλείει και τον κόσμο τον οποίο κατοικούν – προτού αποκολληθεί από αυτό και μείνει πίσω. Η ενέργεια και το ενδιαφέρον που δημιουργεί το πακέτο εξερεύνησης παίζουν αποφασιστικό ρόλο για να εξασφαλιστεί η συμμετοχή. Παρέχει ένα αρχικό δυνατό ερέθισμα σε όσους το χρησιμοποιούν για να δημιουργήσουν ιστορίες και, εφόσον κατοχυρωθεί, μπορεί να εξυπηρετήσει σαν μια συνεχής αναφορά καθ' όλη τη δημιουργική διαδικασία του εργαστηρίου εκπαιδευτικού δράματος.

3. Η θεωρία του πακέτου εξερεύνησης

Όλα τα άψυχα αντικείμενα που έχουν σχεδιαστεί για προσωπική χρήση φέρουν τα ίχνη των ιδιοκτητών τους. Ένα εργαλείο δίνει νύξεις για μια συγκεκριμένη εργασία και τον εργάτη. Ένα κομμάτι ρουχισμού δίνει στοιχεία γι' αυτόν που το φοράει και τη συμπεριφορά του. Ένα γράμμα αφήνει υπαινιγμούς για ένα κίνητρο γραφής και μια σχέση. Μεμονωμένα μικροαντικείμενα έχουν περιορισμένες δυνατότητες όσον αφορά τη χρήση τους για τη σύνθεση μιας ιστορίας. Μια φωτογραφία ενός μωρού σε κάθε περίπτωση είναι η φωτογραφία ενός μωρού και είναι δύσκολο να δώσει έναυσμα για ιστορίες διαφορετικές από αυτές που βασίζονται στην ιδέα ενός «μωρού».

Προσθέστε τον ήχο ενός μετρονόμου στην εικόνα και αμέσως δίνεται μια νέα ώθηση για να δημιουργήσουμε μια ιστορία. Η ιστορία συχνά δεν έχει τις ρίζες της στη «φωτογραφία του μωρού» ή του «χτύπου», αλλά έγκειται στο δημιουργικό πεδίο που δημιουργεί η αλληλεπίδρασή τους.

Τα έγγραφα μπορεί να υπαινίσσονται μια ιστορία με πιο ευφυή και σύνθετο τρόπο - τα δύο έγγραφα στην Εικόνα 1, για παράδειγμα. Εδώ η επισιμότητα της επιστολής κάποιου δικηγόρου βρίσκεται σε αντίθεση με το ανεπίσημο ύφος ενός προσωπικού σημειώματος. Αυτοί που χρησιμοποιούν το πακέτο εξερεύνησης ωθούνται να σκεφτούν σχετικά με μια σχέση που έχει πάει στραβά και ενώ ήταν πολύ στενή, τώρα έχει καταλήξει να είναι μια αντιπαράθεση με νομικές προεκτάσεις. Η ιστορία αιωρείται ανάμεσα σε αυτά τα δύο έγγραφα και πρόκειται να «ανακαλυφθεί» μέσα στον ζωτικό χώρο που υπάρχουν ανάμεσά τους.

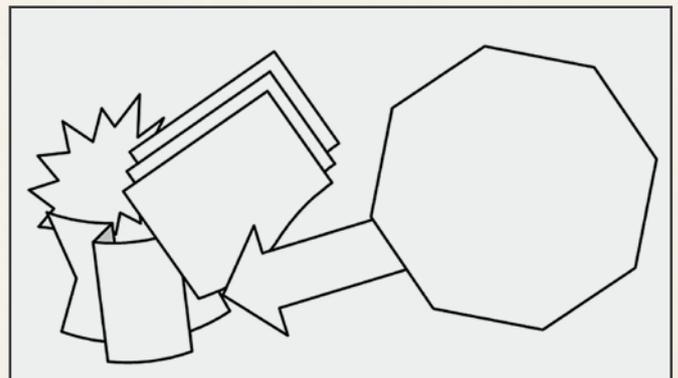

Εικόνα 1

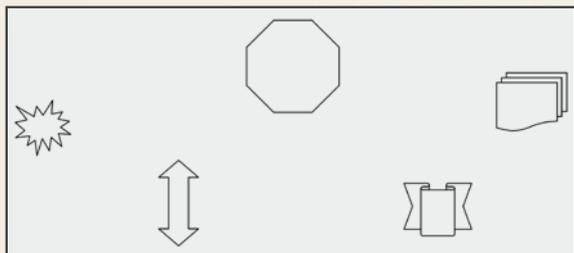
Το πακέτο εξερεύνησης, αυτό το «σύνθετο ερέθισμα» («compound stimulus»), το έχω ονομάσει έτσι ακριβώς γιατί είναι σύνθετο -για παράδειγμα, έχει δημιουργηθεί από περισσότερα από ένα στοιχεία- και γιατί αποτελεί ερέθισμα για τη δημιουργία μιας ιστορίας. Αποτελείται από διάφορα μικροαντικείμενα - για παράδειγμα, προσωπικά αντικείμενα, φωτογραφίες, επιστολές κι άλλα έγγραφα, τοποθετημένα μέσα σε ένα κατάλληλο κουτί. Το πακέτο εξερεύνησης και η ιστορία που αναδύεται από αυτό αποκτούν νόημα αν κανείς αντιπαραβάλλει προσεκτικά το περιεχόμενό του -τη σχέση τους-, καθώς και αν εξετάσει τον τρόπο με τον οποίο οι λεπτομέρειες κάθε αντικειμένου υπαινίσσονται ανθρώπινα κίνητρα και δράσεις - για παράδειγμα, μια κατεστραμμένη φωτογραφία ή ένα σκισμένο γράμμα.

Σε αυτό το σημείο βρίσκεται και το μυστικό της δημιουργίας ενός πακέτου εξερεύνησης. Τα στοιχεία της ιστορίας που καθένα από τα αντικείμενα αντιπροσωπεύει θα πρέπει, όταν μπουν σε σειρά μαζί με τα υπόλοιπα, να δημιουργούν ένα δίκτυο σχέσεων που δεν είναι ούτε πολύ εύκολα κατανοητές, ώστε η ιστορία να γίνει προφανής αμέσως, ούτε τόσο απομακρυσμένα το ένα από το άλλο, ώστε να μην μπορούν να αναδυθούν πιθανές αφηγηματικές σχέσεις βασισμένες στις εντάσεις της ιστορίας.

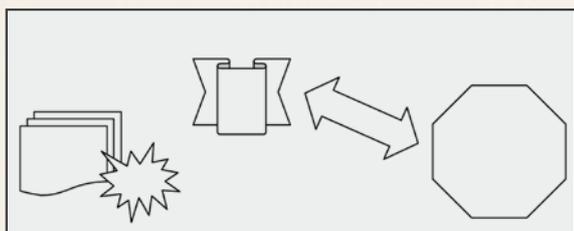
Οι διαφορές που προκαλούν οι σχέσεις των εντάσεων μεταξύ των αντικειμένων μέσα σε ένα πακέτο εξερεύνησης μπορούν να αναπαρασταθούν με βάση την απόσταση ανάμεσά τους. Προσπάθησα να αναπαραστήσω αυτή την αρχή σε τρία διαγράμματα. Στην Εικόνα 2, οι σχέσεις των αντικειμένων είναι πάρα πολύ κοντινές, η μεταξύ τους σύνδεση είναι πολύ προφανής. Στην Εικόνα 3, οι σχέσεις είναι πολύ μακρινές και είναι πολύ δύσκολο γι' αυτούς που τα χρησιμοποιούν να δημιουργήσουν μια ιστορία η οποία τα συνδέει επαρκώς. Εδώ δεν υπάρχουν εντάσεις που προκαλούν συναισθήματα, τα οποία θα μπορούσαν να εξερευνηθούν παραγωγικά μέσα από το εκπαιδευτικό δράμα. Στην Εικόνα 4 η σχέση είναι όπως θα έπρεπε, οδηγώντας σε μια παραγωγική εξερεύνηση μέσα από τον αυτοσχεδιασμό.

Εικόνα 2

Εικόνα 3

Εικόνα 4

Αυτό το επίπεδο μπορεί να κατακτηθεί εάν τα αντικείμενα ενός πακέτου εξερεύνησης, η φύση των οποίων μπορεί να προσδιοριστεί μόνο από τις υποθέσεις των μελών της ομάδας, επιτρέπουν αρκετά ευλογοφανείς συνδέσεις ανάμεσά τους. Μερικά παραδείγματα: Βάζοντας ονόματα σε επιστολές τα οποία παραπέμπουν στα αρχικά άλλων αντικειμένων. Αναλογίες σε ημερομηνίες. Μια φωτογραφία που θα μπορούσε να δείχνει ένα πρόσωπο το οποίο αναφέρεται σε ένα επίσημο έγγραφο. Ένα ενθύμιο που έχει διατηρηθεί με μεγάλη φροντίδα, στοιχείο μιας σχέσης για την οποία γίνονται νύξεις σε μια σελίδα ημερολογίου. Η συσχέτιση των αντικειμένων της Εικόνας 4 προκαλεί μια σειρά αφηγηματικών εντάσεων, που δημιουργούν πιθανές αφηγηματικές εκδοχές, για να εξερευνηθούν από τους χρήστες μέσα από το εκπαιδευτικό δράμα.

4. Η διαδικασία χρήσης του πακέτου εξερεύνησης

Όταν βρεθούν αντιμέτωποι με ένα πακέτο εξερεύνησης, αυτοί που το χρησιμοποιούν θα πρέπει να αφεθούν στη χρήση του, ενεργοποιώντας τη φαντασία τους προκειμένου να δημιουργήσουν μια ιστορία. Η πρώτη ενέργεια του συντονιστή είναι να δείξει το «πακέτο» σε όσους συμμετέχουν και να εξηγήσει πού το βρήκε - για παράδειγμα, κάτω από ένα κρεβάτι, αφημένο σε ένα λεωφορείο, πεταμένο στον δρόμο. Όπως συμβαίνει γενικότερα σε ένα θεατρικό εργαστήριο, χρειάζεται ένα παιγνιώδες πνεύμα, μια διάθεση να μπει κανείς στο πνεύμα του «παιχνιδιού». Έτσι, ο συντονιστής χρειάζεται να ξεκινήσει με κάποιες ασκήσεις για «ζέσταμα», ώστε αυτοί που συμμετέχουν «να μάθουν τους κανόνες του παιχνιδιού». Οι κανόνες στην προκειμένη περίπτωση αφορούν τρόπους για να κάνει κανείς εικασίες και υποθέσεις. Η διαδικασία αυτή θα πρέπει να παραμείνει

παιχνίδι, αφού αυτοί που χρησιμοποιούν το πακέτο είναι απαραίτητο να γνωρίζουν από την αρχή ότι αυτή η ιστορία και αυτό το ερέθισμα έχουν δημιουργηθεί για να τα χρησιμοποιήσουν αυτοί και δεν είναι «πραγματικά». Υπάρχουν δύο βασικά ερωτήματα που θέτω πάντα σε όσους συμμετέχουν: «Ποιοι είναι οι άνθρωποι που εμπλέκονται σε αυτή την ιστορία;» και «Τι τους συμβαίνει;». Μέσα από τη συζήτηση και την εικονολογία που προκαλεί αυτή η πρώτη φάση, η οποία ενεργοποιεί τη φαντασία και τη σύνθεση, αρχίζει να ξεπροβάλλει μια αληθοφανής ιστορία, που εμπεριέχει όλα αυτά τα αντικείμενα.

Εάν το πακέτο εξερεύνησης χρησιμοποιείται σε ένα πρόγραμμα αλληλεπιδραστικού θεάτρου, μπορεί να ακολουθήσει η παράσταση. Εάν η εργασία αυτή γίνεται στο πλαίσιο ενός μαθήματος ή ενός εργαστηρίου εκπαιδευτικού δράματος, όσοι συμμετέχουν θα πρέπει να περάσουν στο στάδιο της διερεύνησης. Εκεί θα χρησιμοποιήσουν τον θεατρικό αυτοσχεδιασμό για να εξερευνηθούν τις ζωές των ανθρώπων για τους οποίους γίνεται αναφορά σε αυτή την ιστορία. Αυτή είναι η χρήση του θεατρικού χώρου ως εργαστηρίου κοινωνικών σχέσεων. Το κεντρικό ερώτημα που καθοδηγεί τη διαδικασία σε αυτό το στάδιο είναι:

«Ποια περίσταση θα θέλατε να ζωντανέψετε μέσα από το εκπαιδευτικό δράμα, ούτως ώστε να μπορέσετε να μάθετε περισσότερα γι' αυτούς τους ανθρώπους;» Είναι απαραίτητο ο αυτοσχεδιασμός να χαρακτηρίζεται από δραματική ένταση εάν θέλουμε να υπάρχει αρκετή δραματική ενέργεια. Και μία από τις δεξιότητες που αναπτύσσουν όσοι συμμετέχουν σε αυτή τη φάση είναι ο εντοπισμός καταστάσεων που εμπεριέχουν δραματική ένταση. Αυτοί που συμμετέχουν δουλεύουν καλύτερα σε μικρές ομάδες, χρησιμοποιώντας τη θεατρική δράση ως εργαλείο έρευνας για να μάθουν περισσότερα. Σε αυτή τη φάση, οι άνθρωποι της ιστορίας ζωντανεύουν, αφού η θεατρική δράση μάς επιτρέπει να δημιουργήσουμε τις λεπτομέρειες μιας ανθρώπινης περιστασης. Καθώς προχωράμε, στήνονται όλο και περισσότεροι αυτοσχεδιασμοί, για να γίνουν περισσότερες ανακαλύψεις. Αυτή η έρευνα από τη μια ξεκαθαρίζει το τοπίο -η βασική ιστορία αποκτά εσωτερική συνοχή, αλλά από την άλλη το περιπλέκει- προβάλλουν όλο και περισσότερα διλήμματα και ερωτήματα που πρέπει να ερευνηθούν.

Η τρίτη φάση είναι αυτή της επιλογής και της μορφοποίησης. Εδώ η ομάδα εξετάζει σχολαστικά τις πληροφορίες που έχει ανακαλύψει από τη φάση της έρευνας, για να επιλέξει ποιες συνδέονται μεταξύ τους και έχουν αξία σε σχέση με την ιστορία και τους χαρακτήρες. Οι τρόποι που χρησιμοποιήθηκαν για να συγκεντρωθούν αυτές οι πληροφορίες στη φάση της έρευνας μπορεί να διαφέρουν από τον τρόπο που καταγράφονται στη

φάση της μορφοποίησης. Αυτοί που συμμετέχουν, για παράδειγμα, μπορεί να ανακάλυψαν κάτι σχετικό με μια σχέση μέσα από έναν νατουραλιστικό αυτοσχεδιασμό, αλλά να επιλέξουν να του δώσουν στιλιζαρισμένη μορφή. Το μορφοποιημένο προϊόν θα πρέπει να αντιμετωπιστεί ως βαθύτερη αντίληψη, ως γνώση που απέκτησε η ομάδα μέσα από αυτή την έρευνα. Με την επιλογή και τη μορφοποίηση η ομάδα φτάνει στην κατανόηση της σπουδαιότητας αυτής της ιστορίας που δημιουργήθηκε και βιώθηκε.

Ακολουθεί η τέταρτη φάση, αυτή της επικοινωνίας. Εδώ ό,τι έχει επιλεγεί και έχει πάρει τη μορφή μιας πρότασης μέσα από τη δραματική γλώσσα ανακοινώνεται σε τρίτους – συνήθως στα υπόλοιπα μέλη της μεγαλύτερης ομάδας. Όταν αυτό λαμβάνει χώρα μέσα στη μεγαλύτερη ομάδα, αυτή η επικοινωνία προσφέρεται στους «συναδέλφους ερευνητές» ως το συμπέρασμα μιας διαδικασίας έρευνας. Για τον λόγο αυτό μπορεί να λείπουν αρκετά από τα σύμμερα μιας πραγματικής παράστασης. Παρ' όλα αυτά, στη φάση αυτή μπορούν να χρησιμοποιηθούν με μεγάλη επιτυχία ανθρώπινες πηγές δραματικής έκφρασης – για παράδειγμα, μπορεί να χρησιμοποιηθεί αφήγηση, τραγούδι και ζωντανή μουσική, για να συνδεθούν δύο κομμάτια της δραματοποιημένης ιστορίας. Είναι θεμελιώδης προϋπόθεση το υλικό που τελικά παρουσιάζεται στις ομάδες να έχει δραματική μορφή και δύναμη. Σχεδόν πάντοτε το χειροκρότημα δεν είναι κατάλληλο, αφού δεν «παίζουμε παράσταση», αλλά μοιραζόμαστε τα αποτελέσματα μιας κοινής ερευνητικής διαδικασίας – μοιραζόμαστε βαθύτερους στοχασμούς και ευρήματα με συναδέλφους ερευνητές. Παρ' όλα αυτά, εάν υπάρχει μια εξελιγμένη και ενδιαφέρουσα ιστορία, επαρκής χρόνος και διάθεση της ομάδας, αυτή η φάση επικοινωνίας μπορεί να εξελιχθεί περισσότερο και να καταλήξει σε μια επίσημη παράσταση.

Αναφέρω συχνά τον όρο «έρευνα». Αυτό συμβαίνει γιατί πιστεύω ότι όλη αυτή η διαδικασία είναι μια διαδικασία έρευνας:

- **Φάση 1η: φαντασία/σύνθεση**, όπου δημιουργούνται εικασίες και υποθέσεις.
- **Φάση 2η: διερεύνηση**, όπου διεξάγονται πειραματισμοί μέσα σε αυτό το πεδίο. Μέσα σε μια δυναμική σχέση μεταξύ υπόθεσης και εμπειρικής εργασίας, κάθε εικασία που βιώνεται στην πρώτη φάση εδώ τροποποιείται με βάση τα στοιχεία που ανακαλύπτονται.
- **Φάση 3η: επιλογή και μορφοποίηση**, όπου όλα τα στοιχεία αναλύονται και μπαίνουν σε σειρά ανάλογα με το νόημα που έχουν.
- **Φάση 4η: επικοινωνία**, όπου κάθε ομάδα μοιράζεται τα συμπεράσματα της έρευνας με τη μεγαλύτερη ομάδα έρευνας (στην περίπτωση ενός εκπαιδευτικού πλαισίου, με την υπόλοιπη τάξη).

Η επιλογή των μικροαντικειμένων που μπαίνουν μέσα στο πακέτο εξερεύνησης ορίζει το είδος των ιστοριών που προκύπτουν. Έτσι, είναι δυνατόν να οργανώσει κανείς το ερέθισμα αυτό προκειμένου να οδηγήσει τα μέλη της ομάδας σε μια συγκεκριμένη πτυχή της ζωής. Η ποιότητα των αντικειμένων και η παρουσίασή τους θα πρέπει να είναι όσο το δυνατόν υψηλότερου επιπέδου και να μοιάζουν αληθινά. Αυτοί που τα χρησιμοποιούν οφείλουν να δώσουν πολλή προσοχή, ώστε να εντοπίσουν και να κατανοήσουν σωστά τις λεπτομέρειες. Εάν δεν είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν αυθεντικά αντικείμενα, θα πρέπει να δημιουργηθούν αντίγραφα. Τα αντικείμενα θα πρέπει να μπουν στο κατάλληλο κουτί/δοχείο, το οποίο να συνάδει με την υπόλοιπη ιστορία. Επίσης, το πακέτο θα πρέπει να παρουσιαστεί στην ομάδα συνοδευόμενο από την κατάλληλη ιστορία για το πώς βρέθηκε, ώστε να εντάξει τόσο το πακέτο όσο και το περιεχόμενό του σε ένα ταιριαστό ανθρώπινο πλαίσιο. Στην Εικόνα 5 βλέπουμε ένα παράδειγμα: Πριν αρχίσει μια παράσταση αλληλεπιδραστικού θεάτρου στην Taiwan, ο εμπνευστής προσκαλεί τα μέλη του κοινού να κοιτάξουν μέσα σε μια σχολική τσάντα. Προσέξτε την επιφάνεια που έχει προετοιμαστεί για να εκτεθούν τα αντικείμενα του πακέτου. Οι ηθοποιοί κάθονται στο πλάι του χώρου όπου θα εξελιχθεί η παράσταση.

Στόχος αυτής της άσκησης είναι να εξάψει το ενδιαφέρον όσων συμμετέχουν, ώστε να δημιουργήσει ένα πλαίσιο ενσυναίσθησης και ταύτισης με τους ανθρώπους και τα διλήμματα που αντιπροσωπεύει το πακέτο εξερεύνησης. Είναι επίσης πολύ σημαντικό ο εμπνευστής να σεβαστεί το πακέτο εξερεύνησης και να παρουσιαστεί αδαής για το νόημα του περιεχομένου του όσο και αυτοί που συμμετέχουν. Αν φανεί ότι δεν ενδιαφέρεται γι' αυτό ή ότι γνωρίζει το νόημα, το πακέτο θα χάσει την αξία του γι' αυτούς που το χρησιμοποιούν ήδη από την αρχή της διαδικασίας. Ο σωστός χειρισμός των αντικειμένων από τον συντονιστή και ο τρόπος με τον οποίο το περιεχόμενο του πακέτου αποκαλύπτεται έχει μεγάλη σημασία για την αποτελεσματικότητα

Εικόνα 5

του πακέτου. Αν, για παράδειγμα, δοθεί η εντύπωση πως η ομάδα σκαλίζει προσωπικά αντικείμενα, θα πρέπει να εκφραστεί ο απαιτούμενος σεβασμός για οτιδήποτε αποκαλύπτεται. Όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα, βοηθάει εάν το περιεχόμενο του πακέτου παρατεθεί με τρόπο ώστε τα μέλη της ομάδας να κάνουν συνδέσεις μεταξύ των αντικειμένων και να κατανοήσουν τις σχέσεις μεταξύ τους.

Εικόνα 6

Το περιεχόμενο αποκαλύπτεται σταδιακά και όσο το δυνατόν περισσότεροι έχουν την ευκαιρία να βγάλουν κάτι από την τσάντα και να το περιγράψουν στην υπόλοιπη ομάδα. Λαμβάνεται υπόψη η σημασία κάθε αντικειμένου και διερευνώνται πιθανές συνδέσεις του με άλλα αντικείμενα. Αρκετές από αυτές γίνονται μέσα από ανοιχτή συζήτηση με ολόκληρη την ομάδα, αλλά πολύ περισσότερες γεννιούνται στη σκέψη των ανθρώπων. Η έκθεση του πακέτου εξερεύνησης συχνά δημιουργεί την ανάγκη σε κάποιον από αυτούς που συμμετέχουν να εξετάσει με περισσότερες λεπτομέρειες συγκεκριμένες πτυχές του περιεχομένου. Συνήθως, είναι βολικό να εκτίθενται όλα τα αντικείμενα συγκεντρωμένα κάπου, ώστε οι χρήστες να μπορούν να επιστρέφουν σε αυτά ξανά και ξανά κατά τη φάση της διερεύνησης.

5. Παραδείγματα πακέτων εξερεύνησης

Στο σημείο αυτό προσπαθώ να παρουσιάσω, μέσα από φωτογραφίες, δύο πακέτα εξερεύνησης. Φυσικά, καμία φωτογραφία δεν μπορεί να αντισταθμίσει την εμπειρία να αγγίζει κανείς ή να διαβάζει τα κανονικά αντικείμενα, αλλά ελπίζω ότι ο αναγνώστης θα ανακαλύψει τα μυστικά της επιλογής των συστατικών στοιχείων ενός πακέτου εξερεύνησης. Ανάλογα με το μέγεθος της ομάδας εργασίας, η ιδανική διάταξη της ομάδας αλλάζει: Για ομάδες μέχρι 20 ατόμων ιδανικός είναι ο κύκλος, ενώ για μεγαλύτερες το ημικύκλιο με μία ή περισσότερες σειρές. Επίσης, είναι δυνατόν να δημιουργήσουμε περισσότερα αντίγραφα του πακέτου εξερεύνησης για να διευκολύνουμε τη διαδικασία (βλ. Παράδειγμα 2 παρακάτω), αλλά αυτό μπορεί να υπονομεύσει την αίσθηση της μοναδικότητας που συνήθως επιδιώκουμε.

Παράδειγμα 1

Η πρώτη περίπτωση αφορά ένα κουτί αναμνήσεων, το οποίο έχω χρησιμοποιήσει πολλά χρόνια σε πολλές χώρες. Πάντα καταφέρνει να κεντρίσει το ενδιαφέρον και την περιέργεια της ομάδας. Πρόκειται για ένα κουτί από πούρα δεμένο με μια κόκκινη κορδέλα. Παρουσιάζω το κουτί στην ομάδα λέγοντας την εξής ιστορία: «Κάποια μέρα επισκέφθηκα μια μικρή αίθουσα πλειστηριασμών για να αγοράσω μια συρταριέρα. Επέλεξα πράγματι μία που φαινόταν να αποτελεί κομμάτι ενός σετ επίπλων από το ίδιο σπίτι (εδώ αφήνεται να εννοηθεί πως κάποιο σπίτι έχει εκποιηθεί μετά τον θάνατο του ιδιοκτήτη). Η συρταριέρα αρχικά φαινόταν άδεια, εκτός από κάποια κομμάτια παλιάς εφημερίδας που ήταν στρωμένα στον πάτο κάθε συρταριού. Όταν όμως το πήγα σπίτι μου, ανακάλυψα αυτό το κουτί από πούρα». Σε αυτό το σημείο λύνω την κορδέλα, ανοίγω το κουτί και προσκαλώ τα μέλη της ομάδας με τη σειρά να βγάλουν έξω ένα αντικείμενο και να το περιγράψουν. Το αφήνω σε ένα κομμάτι λευκό ύφασμα στη μέση του κύκλου.

Όπως μπορεί κανείς να δει στις φωτογραφίες, το κουτί περιέχει υλικό από το 1920:

ένα αποξηραμένο λουλούδι,
τους σπόρους από ένα φυτό που στα αγγλικά ονομάζεται «εντιμότητα» (Στα ελληνικά ονομάζεται λουναρία Σ.τ.Μ.),
ένα φτερό,
τη φωτογραφία μιας ομάδας ανθρώπων που ποζάρουν μπροστά στον φακό ντυμένοι επίσημα,
τη φωτογραφία ενός άντρα,
μια κάρτα γενεθλίων με χειρόγραφο μήνυμα που λέει: «Απλώς θέλω να σου ευχηθώ αυτή η μέρα να σε ανταμείψει με πολλές χαρές. Διάβασε προσεχτικά τον στίχο στο πίσω μέρος και δέξου αυτό το μικρό δώρο φιλίας από μένα. Ειλικρινά δική σου, Φλόρενς».

Just to wish you many happy returns of the day. Read carefully the verse on the other side. And accept a small token of friendship from me.
Yours sincerely,
Florence.

Εικόνα 7

Τέλος, το κουτί περιέχει και μια χειρόγραφη επιστολή, όπου ο Peter γράφει στη Florence ότι έχει πολύ καλά νέα. Φεύγει βιαστικά για να δουλέψει στην Αμερική κοντά στον θείο του. Ο εορτασμός των γενεθλίων του ακυρώθηκε, γιατί πρέπει να τρέξει αμέσως στο Λονδίνο, για να κάνει όλες τις

προετοιμασίες για το μεγάλο ταξίδι. Έτσι, δεν θα προλάβει να την ξαναδεί, αλλά υπόσχεται να της γράψει μόλις φτάσει στην Αμερική.

Dear Florence,

Great news! You know that I had told you that I had written a letter to my Uncle Richard in Vermont – well, I heard from him this morning, and he tells me that if I come prepared to work hard, there may be an opening for me. Florence, this could be the chance I have been looking for. I know that after what I have been through could never stay in Bleadon, but one day when I have made my fortune, perhaps I will return.

I have managed to get a berth on the liner 'Oriole' which sails this Friday, and as there are some affairs to be attended to in London, I leave for there this afternoon. Mother is informing everybody that my birthday celebrations are cancelled. I regret this robs us of another opportunity to meet again but I know that after our discussion at the garden party on Saturday you will be pleased for me.

Thank you for helping me to see things so clearly. I will write to you from America when I am settled in.

Your affectionate friend

Peter

Εικόνα 8

Προκύπτουν διαφορετικά είδη ιστοριών από αυτό το πακέτο εξερεύνησης. Η περιγραφή μιας από αυτές μπορεί να βοηθήσει τον αναγνώστη να καταλάβει πώς λειτουργεί το πακέτο εξερεύνησης για να δημιουργηθεί μια ιστορία. Μια ομάδα πρόσφατα δημιούργησε την εξής ιστορία:

Μια γυναίκα, η Florence Astell από το Bleadon, ένα μικρό χωριό στο Cambridgeshire, συναντιόταν με έναν άντρα, τον Peter Connaught, αρκετές φορές, καθώς μεγάλωναν μαζί από παιδιά. Ενώ γίνεται ένα πάρτι στον κήπο του Πρεσβυτέρου του χωριού, συναντιούνται ξανά. Και καθώς η Florence είχε βοηθήσει τον Peter να αντιμετωπίσει τις διαμάχες με τον πατέρα του, εξαιτίας των οποίων εκδιώχθηκε από την οικογενειακή τους επιχείρηση, ο Peter την προσκαλεί στο πάρτι γενεθλίων του. Η Florence έλκεται από εκείνον και πιστεύει ότι το συναίσθημα είναι αμοιβαίο, παρόλο που δεν έχει ειπωθεί τίποτα σαφώς. Εκείνος κόβει ένα λουλούδι από τον κήπο του ιερέα και της το καρφώνει στο πέτο, ενώ εκείνη κάποια στιγμή τον γαργαλάει στον λαιμό με ένα φτερό που έχει βρει στον κήπο. Λίγο πριν από τα γενέθλιά του, εκείνη του γράφει μια κάρτα γενεθλίων, αλλά πριν προλάβει να τη στείλει, παίρνει ένα γράμμα του. Δεν τον ξαναείδε άλλη φορά κι εκείνος έφυγε για το Λονδίνο. Όσο ήταν ζωντανή, κράτησε τα αντικείμενα μέσα στο κουτί, σαν αναμνήσεις μιας σχέσης που ποτέ δεν εξελίχθηκε.

Οι ομάδες χρησιμοποιούν τον αυτοσχεδιασμό για να διερευνήσουν καταστάσεις από την ιστορία

– για παράδειγμα, τι συνέβη και στους δύο κατά τη διάρκεια του περιπάτου τους στον κήπο; Πώς αντέδρασε η Florence όταν έμαθε πως το πάρτι γενεθλίων του Peter είχε ματαιωθεί; Τι συνέβη όταν ο Peter επέστρεψε στο Bleadon έπειτα από χρόνια και συνάντησε τη Florence; Κάθε χρήσιμη πληροφορία που αποθηκεύεται από τους αυτοσχεδιασμούς χρησιμοποιείται για να ξεκαθαρίσει και να ισχυροποιήσει την ιστορία που δημιουργείται από τα μέλη της ομάδας.

Είναι δυνατόν να αφιερωθούν τέσσερις ώρες σε αυτό το πακέτο εξερεύνησης, προκειμένου να διερευνηθούν οι σχέσεις αυτών των ανθρώπων, που εντάσσονται στο κοινωνικό πλαίσιο της δεκαετίας του 1920. Είναι επίσης δυνατόν να επεκτείνουμε τον χρόνο της δουλειάς αυτής για να δημιουργήσουμε πιο ολοκληρωμένα αποτελέσματα, συμπεριλαμβανομένης και μιας κανονικής παράστασης

Παράδειγμα 2

Αυτό το πακέτο εξερεύνησης χρησιμοποιήθηκε ως μέρος ενός θεατροπαιδαγωγικού προγράμματος³ που παρουσιάστηκε σε δεκαπεντάχρονους μαθητές της επαρχίας του Devon στην Αγγλία. Το πακέτο χρησιμοποιήθηκε για να βοηθήσει τους μαθητές να συμμετέχουν στην παραγωγή μιας ιστορίας, προτού η θεατροπαιδαγωγική ομάδα τους επισκεφθεί μία εβδομάδα αργότερα. Η δουλειά πάνω στο πακέτο έγινε κατά τη διάρκεια μίας ημέρας, με 270 μαθητές από διαφορετικά σχολεία, χωρισμένους σε 3 ομάδες των 90 ατόμων (καθεμία αποτελείται από τρεις τάξεις των 30 μαθητών). Για τον λόγο αυτό αποφασίσαμε να φτιάξουμε πολλά ίδια κομμάτια από το πακέτο εξερεύνησης, προκειμένου να είναι πιο εύχρηστο. Σύμφωνα με το σχέδιό μας, κάθε τάξη των 30 μαθητών έλαβε έξι ίδια πακέτα εξερεύνησης, ώστε να μπορεί να γίνει συζήτηση σε μικρές ομάδες των 5 ατόμων. Έτσι, χρειάστηκε να κατασκευαστούν 54 ίδια πακέτα εξερεύνησης. Για να γίνει πιο εύκολη η δημιουργία τους, περιορίσαμε το περιεχόμενό τους σε έγγραφα και μία φωτογραφία. Το πακέτο περιείχε:

- Μια εμπιστευτική καταχώριση στο σχολικό μητρώο μαθητών που αφορά κάποια Lucy White, δεκατεσσάρων ετών. Αναφέρονταν αρκετά σχόλια των καθηγητών, που ανάμεσα σε άλλα μιλούσαν για την επιτυχή αρχική προσαρμογή της Lucy στο νέο περιβάλλον, όταν από το δημοτικό της σχολείο μεταγράφηκε σε αυτό το γυμνάσιο. Καθώς η Lucy μεγαλώνει, σημειώνονται σχόλια για ένα κορίτσι με το όνομα Sarah Richards, που βαθμιαία της ασκεί όλο και μεγαλύτερη πίεση και βάζει σε κίνδυνο τη σχέση της Lucy με την καλύτερή της φίλη, τη Rachel.
- Μια κάρτα της Rachel προς τη Lucy, σταλμένη από κάποιο τόπο διακοπών.

- Μια σελίδα από ένα πρόχειρο τετράδιο, όπου φαίνεται ότι μια μαθήτρια προσπαθεί να κάνει μια άσκηση γαλλικών, αλλά διακόπτεται από μουτζούρες άλλων πάνω στο γραπτό της.
- Ένα χαρτί διπλωμένο και κλεισμένο με ταινία που γράφει με έντονα γράμματα απ' έξω: «Μην το ανοίξεις». Καθώς το ανοίγει κανείς, μέσα στο χαρτί βρίσκει μια φωτογραφία από μια ομάδα κοριτσιών, με την υποσημείωση «Από την εκδρομή της τάξης Γαλλικών στο Caen». Οι φιγούρες των κοριτσιών έχουν επιζωγραφιστεί, δείχνοντας τα δυσάρεστα συναισθήματα αυτού που έκρυψε τις φωτογραφίες μέσα το χαρτί απέναντι στα υπόλοιπα κορίτσια της τάξης.
- Μια γραπτή αναφορά από την αστυνομία του Ντέβον και της Κορνουάλης, από κάποια αστυνομικό επιθεωρητή που ονομάζεται Constable Denise Walters, η οποία έλαβε κλήση από το τμήμα επειγόντων περιστατικών του τοπικού νοσοκομείου, στις 2.28 μετά τα μεσάνυχτα. Αναφέρει πως συνάντησε ένα κορίτσι ονόματι Rachel Hurst, που είχε μεταφερθεί εκεί αναίσθητη, με το επίπεδο αλκοόλ στο αίμα της τρεις φορές μεγαλύτερο από τα επιτρεπτά όρια για ενήλικες. Δίνει επίσης κάποιες πληροφορίες για τις συνθήκες κάτω από τις οποίες συνέβη το ατύχημα, καθώς και τη βάση στην οποία στηρίζει και διενεργεί την έρευνά της.
- Έναν ειδικό σχολικό έλεγχο κάποιας Sarah Richards, που θα πρέπει να τον έχει σε κάθε τάξη που παρακολουθεί και να τον δίνει στον εκάστοτε καθηγητή, για να προσθέτει κάποια σχόλια για τη συμπεριφορά της που θα τα υπογράφει.
- Πέντε σελίδες από το ημερολόγιο της Lucy, που αποκαλύπτουν ενδόμυχες σκέψεις της για τις σχέσεις της, για τις πιέσεις που υφίσταται, τους φόβους και τις ελπίδες της.
- Μια αναφορά από το ασθενοφόρο του τοπικού νοσοκομείου με λεπτομέρειες για τις συνθήκες κάτω από τις οποίες έγινε κλήση από κάποιον που ζητούσε ασθενοφόρο σε μια συγκεκριμένη διεύθυνση και με την καταχώριση της αποστολής ασθενοφόρου για την κλήση αυτή.
- Μια σειρά 4 φωτογραφιών από φωτογραφικό θάλαμο, που δείχνουν δύο κοπέλες.
- Μια απόδειξη για αγορά μεγάλης ποσότητας αλκοόλ.
- Μια πρόσκληση σε πάρτι, όπου οι προσκεκλημένοι θα έβλεπαν ταινίες και θα διανυκτέρευαν στο συγκεκριμένο σπίτι.

(Όλα αυτά τα έγγραφα βρίσκονταν μέσα σε μια πλαστική σακούλα ενός μαγαζιού που πουλάει αλκοόλ).
Οι δάσκαλοι στα σχολεία που έκαναν το πρό-

γραμμα είχαν ενημερωθεί και είχαν πάρει οδηγίες από ένα μέλος της Θεατροπαιδαγωγικής Ομάδας για το πώς να χρησιμοποιήσουν το πακέτο εξερεύνησης. Οργανώνοντας τις τάξεις σε ομάδες των 5 ατόμων, κάθε δάσκαλος ενημέρωσε τους μαθητές του ότι την επόμενη εβδομάδα θα είχαν μια επίσκεψη από μια ομάδα που θα ασχολούνταν με θέματα χρήσης αλκοόλ. Θα δούλευαν πάνω σε μια ιστορία η οποία είχε σχέση με το περιεχόμενο αυτής της σακούλας και, πριν έρθει η Θεατροπαιδαγωγική Ομάδα, θα έπρεπε να προσπαθήσουν να μάθουν όσο το δυνατόν περισσότερα πράγματα μπορούσαν σε σχέση με τους ανθρώπους μέσα στην ιστορία και τι τους συνέβαινε. Αργότερα, οι δάσκαλοι ανέφεραν ότι το ενδιαφέρον και η συμμετοχή των μαθητών σε σχέση με τα περιεχόμενα της τσάντας και με την ιστορία που προέκυψε κινήθηκαν σε υψηλά επίπεδα (Cousins H. & Somers J. 2001).

Κατά τη διάρκεια της επόμενης εβδομάδας, η Θεατροπαιδαγωγική Ομάδα επισκέφθηκε τα σχολεία. Ξεκίνησε με μια παράσταση διάρκειας περίπου 25 λεπτών, η οποία έδειχνε μια ιστορία που συμπεριλάμβανε το περιεχόμενο της σακούλας. Οι μαθητές μπορούσαν τώρα να συναντήσουν τη Sarah Richards και να δουν πώς επηρέαζε τη Lucy και τη Rachel.

Είδαν τις συνθήκες κάτω από τις οποίες η Lucy και η Rachel τράβηξαν τις φωτογραφίες στον θάλαμο. Υπήρξαν αυτόπτες μάρτυρες πώς μια αθώα συγκέντρωση με παραμονή σε ένα σπίτι βλέποντας ταινίες μετατράπηκε σε ένα πάρτι, όπου αγοράστηκε και καταναλώθηκε δυνατό αλκοόλ - κυρίως από τη Rachel, αφού στο αναψυκτικό της πρόσθεσε αλκοόλ η φίλη της Lucy, υποκινούμενη από την κακεντρεχή Sarah Richards.

Μετά το θεατρικό δρώμενο, ζητήθηκε από τους μαθητές να αποφασίσουν ποιος έφερε ευθύνη για το ότι η Rachel βρισκόταν στην εντατική μονάδα του νοσοκομείου (αφού έκανε εμετό, πνίγηκε και έχασε τις αισθήσεις της). Για να διευκολυνθεί η συζήτηση, σε όλες τις ομάδες που παρουσιάστηκε το πρόγραμμα αυτό δόθηκαν και αναρτήθηκαν μεγάλες κάρτες με τα ονόματα και τις φωτογραφίες όλων των προσώπων της ιστορίας. Ο στόχος της συζήτησης και των αποφάσεων που θα έπρεπε να ληφθούν ήταν οι μαθητές να βάλουν τις κάρτες στη σειρά, ανάλογα με τον βαθμό ευθύνης που έφεραν για το ότι η Rachel ήταν στο νοσοκομείο. Στους χαρακτήρες αυτούς συμπεριλαμβάνονταν, για παράδειγμα, και οι γονείς της Lucy, οι οποίοι δεν βρίσκονταν στο σπίτι όταν έγινε το πάρτι. Κατά τη διάρκεια της συζήτησης (κάθε τάξη των 30 βρισκόταν σε ξεχωριστή αίθουσα), μπορούσαν να προσκαλέσουν όποιο χαρακτήρα ήθελαν από την ιστορία αυτή και να τον «καθίσουν» στην «ανακριτική καρέκλα», μια διαδικασία στην οποία η ομάδα μπορεί να υποβάλει στον

χαρακτήρα ερωτήσεις που θα φωτίσουν τα κίνητρά του ή συνολικά την ιστορία.

Μετά το τέλος της ενότητας αυτής, οι τρεις ομάδες των 30 συγκεντρώθηκαν πάλι στον χώρο όπου είχε γίνει η παράσταση. Οι κάρτες τους αναρτήθηκαν, έτσι ώστε να μπορούν να τις βλέπουν όλοι, σε τρεις στήλες –μία για κάθε τάξη–, με τη σειρά που κάθε τάξη θεωρούσε ότι οι χαρακτήρες της ιστορίας έφεραν ευθύνη για την κατάσταση της Rachel. Επακολούθησε συζήτηση γύρω από το γιατί είχαν τοποθετήσει τους χαρακτήρες στη συγκεκριμένη σειρά. Την επόμενη βδομάδα οι δάσκαλοι, κατά τη διάρκεια των εικοσάλεπτων πρωινών οργανωτικών συναντήσεων, συνέχισαν να ασχολούνται με θέματα που προέκυψαν από το πρόγραμμα. Στο στάδιο αυτό αξιοποίησαν το εκπαιδευτικό υλικό που τους είχε δοθεί από τη Θεατροπαιδαγωγική Ομάδα.

Μία εβδομάδα αργότερα, για να ολοκληρωθεί το πρόγραμμα και η ιστορία, στάλθηκε μια επιστολή σε κάθε τάξη γραμμένη από τη μητέρα της Rachel. Τους ενημέρωνε ότι η Rachel είχε βγει από την εντατική και σύντομα θα επέστρεφε σπίτι. Τους ευχαριστούσε επειδή βοήθησαν να διαλευκανθούν τα γεγονότα που την οδήγησαν στο νοσοκομείο. Μαζί με τις οδηγίες που είχαν δοθεί στους δασκάλους σχετικά με τη χρήση του πακέτου εξερεύνησης, είχαν επίσης δοθεί σημειώσεις που εξηγούσαν τη φύση του θεατροπαιδαγωγικού προγράμματος και πρότειναν πιθανές δραστηριότητες οι οποίες θα μπορούσαν να κάνουν μόνοι τους με την τάξη, έχοντας ως ερέθισμα το πρόγραμμα. Καθώς τέτοιου είδους προγράμματα αποτελούν μέρος των προγραμμάτων αγωγής υγείας, τα σχολεία σε κάποιες περιπτώσεις επέλεξαν να χρησιμοποιήσουν δικό τους υλικό για επιπλέον δραστηριότητες.⁴

6. Εφαρμογές του πακέτου εξερεύνησης

Σκοπός του πακέτου εξερεύνησης είναι να συμμετέχουν όσοι το χρησιμοποιούν στη διαδικασία δημιουργίας ιστοριών. Συνεπώς, είναι χρήσιμο όποτε επιδιώκεται η δημιουργία μιας ιστορίας. Τέτοια περίπτωση θα μπορούσε να είναι το μάθημα της μητρικής γλώσσας, όπου ο διάλογος και η γραφή είναι οι κύριες δραστηριότητες – και όχι η θεατρική δράση. Έτσι, ένα ηθικό δίλημμα που υπαινίσσεται το πακέτο εξερεύνησης θα μπορούσε να διερευνηθεί, για παράδειγμα, μέσα από συζήτηση. Η ιστορία θα μπορούσε να εξελιχθεί με τη συγγραφή επιπλέον επιστολών ή με κείμενα που γράφονται από τους μαθητές μέσα σε ρόλο, αναλαμβάνοντας δηλαδή τον ρόλο ενός από τους χαρακτήρες της ιστορίας, εκφράζοντας τα συναισθήματα ή τις σκέψεις τους αναφορικά με την ιστορία. Παρ' όλα αυτά, το πακέτο λειτουργεί καλύτερα όταν χρησιμοποιούνται τεχνικές εκπαιδευτικού δράματος για να ζωντανέψει η ιστορία.

Όπως διατυπώθηκε νωρίτερα, η ανθρώπινη συμπεριφορά εξαρτάται από τη φύση και την αλληλεπίδραση των ανθρώπων. Παραδείγματος χάριν, το πώς ένας πατέρας αντιδρά όταν μαθαίνει ότι ο γιος του πειραματίζεται με τη χρήση ναρκωτικών απορρέει από τη στάση του ίδιου απέναντι στα ναρκωτικά, από το αν αγαπάει τον γιο του ή όχι, από τη στάση του σχετικά με τον πιθανό στιγματισμό της οικογένειας. Οποιαδήποτε συζήτηση γύρω από τις λεπτομέρειες μιας αντίδρασης ενός ανθρώπου σε μια συγκεκριμένη συνθήκη φέρνει την απάντηση: «Εξαρτάται από το πώς είναι αυτός ο άνθρωπος». Το δράμα/θέατρο επιτρέπει να εφεύρουμε τέτοιες λεπτομέρειες και να δημιουργήσουμε ένα αυθεντικό πλαίσιο για την εξερεύνηση των ζητημάτων που μας απασχολούν.

Εάν χρησιμοποιηθεί με αυτό τον τρόπο, το πακέτο εξερεύνησης μπορεί να βοηθήσει σε πολλά σημεία του αναλυτικού προγράμματος. Στο μάθημα της Ιστορίας μάς επιτρέπει να ζωντανέψουμε ανθρώπους που συμμετείχαν σε γεγονότα του παρελθόντος. Το πακέτο εξερεύνησης εδώ μπορεί να αποτελέσει την εισαγωγή ενός νέου κεφαλαίου ή να χρησιμοποιηθεί για να διερευνηθούν οι ανθρώπινες πτυχές μιας κατάστασης που μπορεί να έχει γίνει κατανοητή από τους μαθητές μόνο ως ένα «ξερό» ιστορικό γεγονός. Εδώ κύριος ρόλος του πακέτου είναι να εστιάσει στις επιπτώσεις των γεγονότων για τους ανθρώπους που εμπλέκονται, να δημιουργήσει ενσυναίσθηση. Για παράδειγμα, οι χρήστες του πακέτου μπορεί να κατανοούν πλήρως τις ημερομηνίες και τα γεγονότα για το κύμα μετανάστευσης από τις Αζόρες στη Βραζιλία, αλλά δεν «νιώθουν» πώς ήταν να κάνει κανείς ένα τέτοιο ταξίδι μέσα στην ανέχεια, να φτάνει σε μια άγνωστη ακτή, δεν «αισθάνονται» την ένταση που δημιουργήθηκε ανάμεσα στον πρώτο μετανάστη από τις Αζόρες και στους ιθαγενείς κατοίκους. Οι μαθητές ίσως γνωρίζουν τα γεγονότα γύρω από την ανακάλυψη του εμβολίου της ευλογιάς από τον Jenner, αλλά δεν κατανοούν τα συναισθήματα μιας γυναίκας που σώθηκε ή την καχυποψία που προκάλεσαν οι ιδέες του Jenner στους συναδέλφους του.

Στο μάθημα της γεωγραφίας, ένα πακέτο εξερεύνησης που καταγράφει τα τελευταία χρόνια ύπαρξης ενός αγροκτήματος που πρόκειται να πουληθεί για τις ανάγκες της βιομηχανικής ανάπτυξης, θα μπορούσε να βοηθήσει για να επικεντρώσει η ομάδα την προσοχή της γύρω από τα αντικρουόμενα συμφέροντα και τα δικαιώματα ιδιοκτησίας και χρήσης της γης. Στο μάθημα μιας ξένης γλώσσας στοιχεία του πακέτου θα μπορούσαν να χρειάζονται μετάφραση από τη συγκεκριμένη γλώσσα, προτού προχωρήσει η ομάδα στη νοηματοδότηση του υλικού και αρχίσει τους αυτοσχεδιασμούς.

Τα δύο παραδείγματα που παρουσιάστηκαν περιγράφουν τη χρήση του πακέτου εξερεύνησης σε διαφορετικό πλαίσιο. Το πρώτο παράδειγμα μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε μαθήματα εκπαιδευτικού δράματος για τη δημιουργία δρώμενων που ίσως οδηγήσουν και σε παράσταση. Εναλλακτικά, θα μπορούσε να προσαρμοστεί, ώστε το επίκεντρο να είναι μια συγκεκριμένη ιστορική περίπτωση ή ζητήματα σχέσεων, οικογενειών ή μετανάστευσης. Το δεύτερο παράδειγμα δείχνει πώς ένα πακέτο εξερεύνησης μπορεί να χρησιμοποιηθεί από μια Θεατροπαιδαγωγική Ομάδα για να εγείρει κοινωνικά ζητήματα, όπως ο εκφοβισμός (bullying), η χρήση ουσιών ή μικροαδικήματα.

Σε όλη αυτή τη δουλειά που μπορεί να γίνει θα πρέπει να γίνεται σεβαστή η ιστορία που δημιουργείται. Πολύ ενδιαφέρουσες ιδέες μπορεί να συντριβούν από απρόσεχτα σχόλια του συντονιστή ή των συμμαθητών. Η γνώση που προκύπτει από το στάδιο της διερεύνησης είναι συχνά στο στάδιο της αντίληψης και πρέπει να αντιμετωπίζεται ως τέτοια. Οι αυτοσχδιασμοί που δοκιμάζονται θα πρέπει να αντιμετωπιστούν σαν ένας τρόπος για να παράγουμε υποθέσεις, παρά σαν πρόβα μιας συγκεκριμένης γνώσης. Μόνο όταν η πρακτική δουλειά οδηγήσει όσους συμμετέχουν σε ένα επίπεδο κατανόησης πέρα από αυτό της συζήτησης, λειτουργεί πραγματικά αυτή η διαδικασία. Ο συντονιστής της ομάδας θα πρέπει να αποφασίσει πώς θα ήθελε να χρησιμοποιήσουν όσοι συμμετέχουν την ώθηση για δημιουργία ιστοριών που προκαλεί το πακέτο εξερεύνησης. Όπως δείχνω παραπάνω, το πακέτο μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε ποικίλα εκπαιδευτικά πλαίσια.

Επίλογος

Δεν ισχυρίζομαι ότι η ιδέα του πακέτου εξερεύνησης είναι καινοτομία. Αποδέχομαι ότι πολλά κουτιά ιστοριών ή πακέτα για θεατρικές δραστηριότητες έχουν χρησιμοποιηθεί στο παρελθόν και περιγράφονται σε διάφορες εκδόσεις. Αυτό που προσπάθησα να κάνω εδώ όμως είναι να ξεδιαλύνω τη βάση πάνω στην οποία αυτά τα ερεθίσματα λειτουργούν, να παραθέσω τη θεωρία που υπάρχει ως υπόστρωμα και να βοηθήσει στη δημιουργία και τη χρήση τους. Για να διευρύνω τη γνώση μου σε θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο, θα με ενδιέφερε να ακούσω εμπειρίες από ανθρώπους που χρησιμοποίησαν τέτοιες προσεγγίσεις στη θεατρική τους δουλειά και το κατά πόσο η εμπειρία τους ενισχύει ή, αντίθετα, θέτει σε αμφισβήτηση τις θέσεις που διατύπωσα εδώ.

Σημειώσεις

1. Novitz D. (1997), *Art, Narrative and Human Nature*, στο *Memory, Identity, Community*, SUNY Press, N.Y.

2. Βλ. Somers J. (1999), *How Teachers Choose what to do in Drama Lessons*, στο *Drama and Theatre in Education: International Conversations*, Miller C. & Saxton J. (επιμ.), IDIERI and UVIC, Canada, Victoria.
3. Ένα θεατροπαιδαγωγικό πρόγραμμα συμπεριλαμβάνει τη χρήση του θεάτρου στο πλαίσιο της εκπαίδευσης. Περιλαμβάνει πάντα το στοιχείο της παράστασης το οποίο εντάσσεται σε ένα αλληλεπιδραστικό πρόγραμμα δραστηριοτήτων που εμπλέκουν τους μαθητές στη διερεύνηση των κινήτρων διάφορων χαρακτήρων. Σε αυτή τη διαδικασία, οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα να επηρεάσουν την ιστορία μέσα από την -συχνά ηθική- εμπλοκή τους με την ιστορία και τους χαρακτήρες της. Για περισσότερες επεξηγήσεις, βλ. Jackson A., *Learning Through Theatre*.
4. Για μια πλήρη αξιολόγηση του προγράμματος αυτού, βλ. Cousins H. & Somers J. (2001), *The Use of Theatre in Education in Health Education*, *New England Theatre Journal*, τ. 12, σ. 1-26.

Βιβλιογραφία

- Boal A. (1992), *Games for Actors and Non-Actors*. Routledge.
- Cousins H. & Somers J. (2001), *The Role of Theatre in Education in Health Education*. In *New England Theatre Journal*, vol. 12, pp. 1-26
- Hardy B. (1977), *Narrative as a primary act of mind*. In M. Meek, A. Warlow & G. Barton (eds), *The Cool Web*. The Bodley Head.
- Somers J. (1996), *The Nature of Learning in Drama in Education*. In Somers, J. (ed), *Drama and Theatre in Education: contemporary research*, Captus Press.
- Somers J. (1999), *How Teachers Choose what to do in Drama Lessons*. In *Drama and Theatre in Education: International Conversations*, Miller C. & Saxton J. (eds.), IDIERI and UVIC, pp. 289-297

Ο **John Somers** ήταν ομότιμος καθηγητής στη Σχολή Παραστατικών Τεχνών του Πανεπιστημίου του Exeter στη Μ. Βρετανία (School of Performance Arts, Exeter University), ιδρυτής και αρχισυντάκτης του επιστημονικού περιοδικού *Research in Drama and Theatre in Education* και συντονιστής του διεθνούς συνεδρίου «Researching Drama and Theatre in Education». Σχεδίασε το μεταπτυχιακό πρόγραμμα «Εφαρμοσμένο δράμα/θέατρο» (Applied Drama) στο Πανεπιστήμιο του Exeter. Ήταν καλλιτεχνικός διευθυντής της Extream Theatre Company, η οποία ειδικεύεται στο Αλληλεπιδραστικό Θέατρο (Interactive Theatre) σε μη συμβατικούς θεατρικούς χώρους. Έγραψε και σκηνοθέτησε πρωτότυπα θεατρικά έργα για την κοινότητα. Το θεατρικό του έργο *On the Edge* πήρε πολλά βραβεία για τη συνεισφορά του στη βαθύτερη κατανόηση ζητημάτων που αφορούν την ψυχική υγεία. Είχε δουλέψει σε πολλές χώρες του κόσμου, στη Φιλανδία, στην Εσθονία, στην Τουρκία, στην Πολωνία και την Κίνα. Το 2003 κέρδισε το βραβείο Ειδικής Αναγνώρισης της ΑΑΤΕ, της Αμερικανικής Ένωσης για το Θέατρο και την Εκπαίδευση (American Alliance of Theatre and Education). Έγραψε, μεταξύ άλλων, τα βιβλία *Drama in the Curriculum*, 1995, *Drama and Theatre in Education: Current Research*, 1996, και *Drama as Social Intervention* και δημοσίευσε πολλά άρθρα. Το ερευνητικό του ενδιαφέρον ήταν επικεντρωμένο στο Εφαρμοσμένο Δράμα/Θέατρο και στον ρόλο της θεωρίας της αφήγησης στο θέατρο/δράμα.